

(НИН, 13.11.2008)

Сви се питају шта је послужило као окидач за депресију. Да ли су то финансијски деривати, које је Ворен Бафет назвао “финансијским оружјем за масовно уништење”? Или су то другоразредни хипотекарни кредити? Или шпекуланти који тргују нафтом? Ово је само игра узајамног оптуживања и нема никакав стварни значај. То је, како би рекао Фернан Бродел, усредсређивање на прашину краткорочних догађаја. Ако желимо да схватимо шта се стварно збива, морамо размотрити две временски димензиониране појаве које знатно више откривају. Једна су средњорочни циклични ритмови. Друга су дугорочне структуралне тенденције.

Капиталистичка светска привреда барем неколико стотина година уназад има два главна облика цикличних ритмова. Један чине тз. Кондратјевљеви циклуси који су историјски дуги по 50 до 60 година. Други чине хегемонијски циклуси који су знатно дужи.

Са становишта хегемонијских циклуса, Сједињене Америчке Државе су од 1873. у успону као такмац за хегемонију, пуну хегемонистичку доминацију досегле су 1945, а од 70-их година бележе спори пад. Лудости Џорџа В. Буша преобразиле су тај спори у стрмоглави пад. Од овог тренутка више нема ничег што би макар подсећало на америчку хегемонију. Ступили смо, како то уобичајено бива, у мултиполарни свет. САД су и даље моћна сила, и можда најмоћнија, али ће у наредним деценијама наставити процес опадања у односу на друге. Нема много тога што би било ко могао да учини како би се ово променило.

Кондратјевљеви циклуси имају другачији временски распоред. Свет је 1945. изашао из последње Кондратјевљеве Б-фазе, да би потом прошао кроз најјачи успон А-фазе у историји савременог светског система. Та фаза је досегла врхунац негде 1967-1973. године, да би онда започело опадање. Ова Б-фаза трајала је знатно дуже него што су трајале претходне Б-фазе, и заправо траје још увек.

Добро су познате карактеристике Кондратјевљеве Б-фазе; оне одговарају управо ономе што светска привреда преживљава од 70-их година наовамо. Профитне стопе које се остварују у производним делатностима опадају, посебно у типовима производње који су били најпрофитабилнији.

Сходно томе, капиталисти који желе да остваре истински висок ниво профита окрећу се финансијској арени, бавећи се оним што, у својој сржи, није ништа до спекулативна активност. Производне делатности, како не би постале исувише непрофитабилне, теже да се померају из центра у друге делове светског система, трампећи мање трансекционе трошкове за мање кадровске трошкове. Зато се затварају радна места у Детроиту, Есену и Нагоји, а проширују фабрике у Кини, Индији и Бразилу.

Када је реч о спекулативним мехурима, неки људи на њима увек остварују велику зараду. Међутим, сваки спекулативни мехур, пре или касније, прсне. Ако постављамо питање зашто ова Кондратјевљева Б-фаза траје толико дуго – одговор је: због тога што су владајуће силе – америчко министарство финансија и Федералне резерве, Међународни монетарни фонд и њихови сарадници у Западној Европи и Јапану – редовно и значајно интервенисали на тржишту – 1987. (берзански крах), 1989. (штедно-кредитна криза), 1997. (валутна криза у источној Азији), 1998. (погрешно вођено управљање дугорочним капиталом), 2001-2002. (Енрон) – не би ли некако ојачале светску привреду. Владајуће силе су извукле поуке из претходних Кондратјевљевих Б-фаза и сматрале су да могу да савладају систем. Међутим, ту постоје иманентна ограничења.

У прошлости, кад год би депресија изазвала хаос и пометњу, светска економија је успевала поново да се састави, на основу иновација које су бар једно време могле да буду квазимонополисане.

Постоји, међутим, нешто ново што би могло да омете овај лепо циклични образац који већ око 500 година одржава капиталистички систем. У цикличне обрасце могле би се уплести структуралне тенденције. Основне структуралне одлике капитализма као светског система функционишу по одређеним правилима која се на графикону могу приказати као равнотежа која се креће навише. Као и код структуралних равнотежа свих осталих система, проблем се састоји у томе што током времена кривуље теже да се што више удаље од равнотеже тако да их више није могућно вратити у равнотежни положај.

Шта је учинило да се систем толико удаљи од равнотежног положаја? Реч је о томе да су током 500 година три основна трошка капиталистичке производње – кадровски трошак, импут и опорезивање – непрестано расли изражени као проценат потенцијалне продајне цене, тако да данас више није могућно остварити велики профит на квазимонополској производњи која је одувек представљала основу значајне акумулације капитала. Није реч о томе да капитализам више не успева у ономе у чему је најбољи. Он је управо тиме што је на том плану постизао толики успех коначно подрио основу будуће акумулације.

Када досегнемо ту тачку долази до бифуркације система (да се послужимо овде језиком студија комплексности). Непосредна последица је велика хаотична турбуленција коју наш светски систем тренутно преживљава и коју ће и даље преживљавати можда још 20 до 50 година. Док свако гура у смеру за који мисли да му тренутно највише одговара, из тог хаоса ће проистећи нови поредак; тај поредак ће се одвијати на једном од двају

алтернативних и међу собом веома различитих путева.

Са сигурношћу можемо рећи да постојећи систем не може да опстане. Оно што међутим не можемо предвидети јесте који ће поредак бити одабран да га замени, зато што ће то бити резултат бесконачног броја појединачних притисака. Само, тај нови систем биће свакако успостављен пре или касније. То неће бити капиталистички систем, али би могао бити далеко гори (у још већој мери поларизаторски и хијерархизован) или пак далеко бољи (релативно демократски и релативно егалитаран) од постојећег система. Избор новог система представља највећу и најважнију светску политичку борбу нашег доба.

Што се тиче непосредних краткорочних и средњорочних перспектива, јасно је шта се свуда догађа. Улазимо у протекционистички свет (заборавимо сада такозвану глобализацију). Улазимо у подручје знатно веће непосредне улоге владе у производњи. Чак и Сједињене Државе и Велика Британија делимично национализују банке, док велике индустрије умиру. Улазимо у популистичку прерасподелу на чијем је челу влада, и која може попримити социјалдемократске облике левог центра или пак екстремно десничарске ауторитарне облике. Улазимо у фазу акутног социјалног конфликта унутар држава, где се сви надмећу за мањи колач. На краткорочном плану, то је, по свим мерилима, ружна слика.

(Превела Љиљана Недељковић)